

NAVRO‘Z - SHARQ XALQLARINING QADIMIY QADRIYATI

*Namangan davlat pedagogika instituti
Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrası o'qituvchisi
G'ayratjon Xolmatov Muxtoraliyevich*

Annotatsiya: Navro‘z — bu bahorning kelishi, yangilik va yaxshilik ramzi bo‘lib, Sharq xalqlarining qadimiy va azaldan saqlanib kelgan an‘analaridan biridir. Ushbu maqolada Navro‘z bayramidagi tarixiy ildizlar, uning madaniy ahamiyati, turli xalqlar uchun o‘rni va zamonaviy davrda saqlanib qolgan an‘analar haqida so‘z yuritiladi. Navro‘z nafaqat bayram, balki insoniyatning tabiat bilan hamohangligini, tinchlik va hamjihatlikni ifodalovchi ramzdir.

Kalit so'zlar: Navro‘z, Sharq xalqlari, qadimiy qadriyatlar, bahor bayrami, madaniy meros, zardushtiylik, an‘analar, tinchlik, hamjihatlik.

Navro‘z — fors tilidan tarjima qilinganda "yangi kun" degan ma‘noni anglatadi. Bu bayram bahorning birinchi kuni, 21-martda nishonlanadi va ko‘plab Sharq xalqlari, jumladan, o‘zbeklar, tojiklar, forslar, kurdlar, ozarbayjonlar va boshqalar uchun muhim madaniy voqea hisoblanadi. Navro‘zning kelib chiqishi qadimiy zardushtiylik diniga borib taqaladi va u ming yillar davomida xalqlar orasida saqlanib kelgan.

Navro‘zning kelib chiqishi miloddan avvalgi davrlarga borib taqaladi. Qadimiy fors davlati hukmdori Jamshed bu bayramni yangi yilning boshlanishi sifatida belgilagan. Zardushtiylikda Navro‘z yorug‘lik va zulmatning kurashi, yaxshilikning yovuzlik ustidan qozonilgan g‘alabasi ramzi sifatida nishonlangan. Keyinchalik bu bayram Islom dinining tarqalishi bilan yangicha ma‘no kasb etdi va mahalliy an‘analar bilan uyg‘unlashdi. Navro‘zning tarixi juda qadimiy bo‘lib, uning dastlabki ildizlari Zardushtiylik e‘tiqodi bilan bog‘liqdir. "Navro‘z" so‘zi fors tilidan tarjima qilinganda "yangi kun" ma‘nosini anglatadi. Bu bayram ilk bor qadimgi Eron, O‘rta Osiyo, Hindiston va boshqa Sharq mamlakatlarida keng tarqalgan. Xususan, Buyuk Ipak yo‘li orqali turli xalqlarga tarqalib, ularning madaniyati va urf-odatlariga singib ketgan.

Abu Rayhon Beruniy «Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar» nomli kitobida qimmatli ma‘lumotlar berib, unda kichik bayram farvordin oyining oltinchi kunigacha davom etganini ta‘kidlagan. Demak, farvordin oyining oltinchi kuni «Katta Navro‘z»ning mohiyatini bevosita tabiat bilan bog‘laydi va bu haqda shunday yozadi: «...U butun yil unga xizmat qiladigan bir vaqtda, ya‘ni bahor yomg‘irining birinchi tomchisi tushishidan gullar ochilguncha, daraxtlar gullashidan mevalari yetilguncha, hayvonlarda nasl vujudga kelguncha davom etadigan vaqtda keladi. Shuning uchun Navro‘z olamning boshlanishi va yaratilishiga dalil qilingan». Bu fikrlar Navro‘zning qadimdan tabiat va bahor bayrami bo‘lganini yana bir karra isbotlaydi. Biroq, tarixda

Navro‘zning mazmunini turlicha talqin qilib, ba‘zilar uni tarakqiy ettirishga, boshqalar esa uni ta‘qiqlashga harakat qilishdi. Jumladan, grek-makedon va arab istilosi davrlarida Navro‘z ta‘qiqlanib, u podsho saroylarida, amaldorlar va din ahli davralarida rasmiy bayram hisoblanmagan. Shuni alohida ta‘kidlab o‘tish kerakki, Navro‘z o‘tmishdagi har bir sinfiy jamiyatda podshohlar hukmdorligi, diniy ideologiya ta‘sirida shaklan o‘zgarib tursa-da, u o‘zining asosiy mohiyatini saqlab qoldi. U haqiqiy xalq bayrami bo‘lib, mehnat ahli orasida katta tantanalar bilan nishonlangan.

Har bir xalq Navro‘zni o‘z urf-odatlariga mos ravishda nishonlaydi. Misol uchun: O‘zbekistonda Navro‘z ko‘pkari, dorbozlik, milliy taomlar tayyorlash kabi an‘analar bilan o‘tadi. Bahor taomi – sumalak tayyorlash Navro‘zning eng asosiy ramzi hisoblanadi. Tojikistonda "Haft sin" (yetti harf "S" bilan boshlanuvchi taomlar) dasturxonga tortiladi va turli milliy o‘yinlar uyushtiriladi. Eron va Afg‘onistonda Navro‘z davlat bayrami sifatida keng nishonlanib, 13 kun davom etadi. Bu vaqt mobaynida tabiat qo‘ynida dam olish, oilaviy uchrashuvlar va hayitona marosimlar o‘tkaziladi. Navro‘z insoniyatni birdamlikka, ezgulik va mehru oqibatga chorlaydi. Ushbu bayram do‘stlik, hamjihatlik va tinchlik ramzi sifatida qadrlanadi. Shuningdek, Navro‘z – ekologik va tabiat bilan uyg‘unlikda yashashni anglatib, insoniyatni ona tabiatni e‘zozlashga chorlaydi.

Navro‘z Sharq xalqlari uchun nafaqat bahor bayrami, balki ularning milliy o‘zliklari ifodalovchi muhim ramzdir. Bu bayram orqali xalqlar o‘zlarining qadimiy an‘analarini, madaniy merosini va qadriyatlarini saqlab qolishadi. Navro‘zda xalq o‘yinlari, she‘riyat, musiqa va raqs kabi madaniy marosimlar o‘tkaziladi. Shuningdek, Navro‘z dasturxonini tayyorlash, yaqinlar va qo‘shnilarni ziyofatga taklif qilish kabi an‘analar ham mavjud.

O‘zbekistonda Navro‘z bayrami 1980-yillar oxiri va 1990-yillar boshida qayta tiklandi. Xususan, malkat Mustaqillikka erishganidan so‘ng Navro‘z bayrami davlat tomonidan alohida e‘tiborga olindi. 1991 yildan boshlab mamlakat miqyosida rasmiy nishonlana boshladi, 1992 yilda esa 21 mart rasmiy ravishda bayram va dam olish kuni deb e‘lon qilindi. Bugungi kunda Navro‘z nafaqat Sharq xalqlari, balki butun dunyo bo‘ylab nishonlanadigan bayramga aylangan. 2009-yilda BMT Navro‘zni xalqaro bayram sifatida tan olgan va uni "Tinchlik va madaniy dialog uchun Navro‘z" deb e‘lon qilgan. Bu bayram orqali turli madaniyatlar o‘rtasida hamjihatlik va o‘zaro tushunishni mustahkamlash maqsad qilinadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Navro‘z — bu Sharq xalqlarining qadimiy qadriyati, ularning madaniy merosi va milliy o‘zligini ifodalovchi muhim bayramdir. U insoniyatning tabiat bilan hamohangligini, tinchlik va hamjihatlikni ramzini ifodalaydi. Navro‘zni nishonlash orqali xalqlar o‘zlarining qadimiy an‘analarini saqlab qolishadi va kelajak avlodlarga yetkazishadi. Navro‘z – Sharq xalqlari madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, uning qadriyat sifatida saqlanib qolishi jamiyatimiz uchun

muhimdir. Bugungi kunda Navro‘z nafaqat Sharq mamlakatlarida, balki Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan e’tirof etilib, jahon madaniy merosi sifatida tan olingan. Ushbu bayram kelajak avlodlarga ezgulik, do‘stlik va tinchlik ruhi bilan yetib borishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdug‘afurov, A. "Navro‘z: tarix va an‘analari". Toshkent: Sharq nashriyoti, 2015.
2. Qosimov, B. "Sharq xalqlarining madaniy merosi". Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
3. Rahmonov, E. "Navro‘z bayrami va uning ahamiyati". Dushanbe: Irfon, 2017.
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. "Navro‘z: Tinchlik va madaniy dialog uchun bayram". <https://www.un.org>